

3. Moskalenko V. V. Sotsialno-psihologichni zakonomi stanovlennya ekonomichnoyi kulturi molodi: monografiya / V.V.Moskalenko, O.V.Lavrenko, N.M.Dembitska, I.K.Zublashvili [та ін.]; za red.. V.V.Moskalenko – К.: Pedagogichna dumka, 2015. – 405 s.

4. Polozhennya pro naukove tovaristvo studentiv, aspirantiv, doktorantiv ta molodih vchenih «Nauka maybutnogo» Mukachivskogo derzhanogo univrsitetu [WORKING REPORT FOR 2020]. [online] Available at: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/hgc.pdf>

В статті розглянуто поєднання соціально-психологічних характеристик екологічної складової наукових общезуниверситетських семінарів. Проведення науково-практичних семінарів розглянуто з використанням наступних соціально-психологічних функцій екосоціалізації: екологічна адаптація, екологічна актуалізація, активізація екологічної діяльності. Указано на те, що центричною характеристикою екологічно прийнятної форми життєдіяльності суспільства є поняття екологічної культури, визначає форму такої форми життєдіяльності і є рушійною силою прийняття рішень при взаємодії в системі «Чоловік-Природа».

Ключові слова: науково-практичний семінар, екологічна культура, освіта, навчання.

The article considers the combination of socio-psychological characteristics of the environmental component at common university seminars: "Theoretical foundations of social media marketing", "Social media marketing in high school", "Social media marketing of the psychological service of the University", "Pedagogical bases of environmental education", "Environmental-themed stories for primary school age", "Socio-psychological aspects of youth readiness for family life", "Researches of students psychologists on the issues of youth readiness for family life", "Intellectual features of entrepreneurial activity", "Communicative aspect of entrepreneurial activity", "Motivational and volitional aspects of entrepreneurial activity", "Pedagogical foundations of environmental education for children", "Environmental-themed games for children" "Technology of writing a scientific article", "The process of preparing a scientific article". Scientific and practical seminars include the following social and psychological functions of ecosocialization: ecological adaptation, ecological actualization, activation of ecological activity. The main characteristic of the environmentally friendly lifestyle of society is the concept of ecological culture. Taking into account the elements of ecological culture at university seminars and the formation of environmentally friendly lifestyles, young researchers from different fields of science, take into account the environmental friendliness of the idea of scientific research and its results. In the future, it is important to develop the data of methodological developments for the greening of scientific activities for young people, including scientific and practical seminars. It has been pointed out that the skills are applied not only in the system of "Man-Man" concept, but also in the system "Man-Nature". Therefore, it is important to hold general university events, scientific and practical seminars in compliance with the principle of ecocentrism.

Key words: scientific seminar, practical seminar, ecological culture, education, training.

УДК 159.9:07:095.5

DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-276-281

Волобуєва Олена Федорівна,
доктор психологічних наук, професор,
orcid id 0000-0003-4010-6398

Федик Андрій Олександрович,

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький
orcid id 0000-0003-1122-2613

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті подано результати експериментальної перевірки програми розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників. До складу вибірки увійшли курсанти 3-го курсу всіх факультетів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, яких було розподілено на дві групи – експериментальну та контрольну. У подальшому було проведено діагностичне дослідження рівня сформованості професійного мислення курсантів за визначеними критеріями (когнітивним, потребнісно-мотиваційним, операційним) та рівнями (високим, середнім, низьким). Результати дослідження на початку експерименту 2015-2016 навчального року засвідчили наявність проблематики розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, а також підтвердили відсутність істотної різниці станів груп за визначеними рівнями та критеріями сформованості. Для підтвердження достовірності однорідності контрольних та експериментальних груп їх було перевірено за допомогою статистичного критерію Пірсона. Далі було здійснено зовнішній вплив на досліджувані експериментальні групи комплексом розроблених засобів авторської програми розвитку професійного мислення. В основу розробленої програми покладено концептуальні положення проблемного навчання як управління учинною діяльністю за Ю. І. Машицем. Результати експериментального дослідження засвідчили позитивні зміни (не менше 95%) у сформованості відповідних компонентів професійного мислення курсантів всіх груп.

Ключові слова: програма розвитку професійного мислення, проблемне навчання, управління учинною діяльністю, майбутній офіцер-прикордонник.

Постановка проблеми. Специфіка професійної діяльності персоналу Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), які виконують завдання в умовах значних психологічних навантажень, сучасних викликів і загроз та режимі реального часу, обумовлює потребу в сформованості відповідного рівня їх професійного мислення; психологічної готовності ефективно розв'язувати професійні задачі з охорони та захисту Державного кордону України.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових доробок щодо розвитку професійного мислення фахівців у різноманітних галузях (Г. В. Капосльоз, А. Г. Караяні, В. О. Лефтеров, Г. В. Ложкін, А. Г. Маклаков, С. А. Мул,

Є. М. Потапчук, В. І. Осьодло, О. Д. Сафін, М. І. Томчук, Б. М. Теплов, С. О. Філіпов, Т. Д. Щербан, В. В. Ягупов та ін.); психологічного аналізу особливостей професійної діяльності охоронців кордону (С. А. Мул, Е. М. Потапчук та ін.); розв'язування професійних задач (Г. О. Бал, Ю. І. Машбиць, Т. Гергей, та ін.), а також сутності понять «професійне мислення» (Б. Г. Ананьєв, А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, О. М. Леонтьєв, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, Ю. І. Машбиць, С. Л. Рубінштейн та ін.) засвідчили актуальність обраної теми дослідження, але водночас з'ясовано, що на сьогодні поза увагою науковців залишилися проблеми розвитку професійного мислення офіцерів-прикордонників.

Мета статті: висвітлення основних результатів експериментальної перевірки програми розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників.

Результати дослідження. За результатами дослідження було розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено авторську програму розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників. На засадах проведеного нами теоретико-методологічного аналізу погляді вітчизняних і зарубіжних вчених [1, с.321], а також результатів психологічного аналізу особливостей професійної діяльності офіцерів прикордонників [2, с.79], в основу програми було покладено концептуальні положення проблемного навчання як управління учинцевою діяльністю, за Ю. І. Машбицем [4, с.79]. Теоретико-методологічною основою дослідження є філософська концепція про діалектичний зв'язок явищ об'єктивної і суб'єктивної дійсності; зв'язок теорії і практики в контексті єдності свідомості та діяльності у процесі формування особисті, а також основні положення теорії пізнання та принцип урахування специфіки освітнього процесу у ВНЗ. При розробці програми за основу було взято особи системний та особистісно-діяльнісний підходи як психолого-педагогічна основа навчання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Під час розробки програми було враховано умови непередбачуваності подій сьогодення в якій функціонує ДПСУ, дефіцит часу, невідповідність випереджувального характеру потреб суспільного розвитку та нагальну необхідність оволодіння системою знань і навичок прикордонниками щодо збору інформації

з різних джерел та вмінню встановлювати між ними зв'язки під час прийняття рішень [1, с.11].

Програма розвитку мислення є комплексом цілеспрямованого впливу викладача на когнітивну, потребнісно-мотиваційну та операційну сфери з опорою на провідний вид професійної діяльності та з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей майбутніх охоронців кордону.

Перевірку ефективності запропонованої програми було проведено декілька етапів. Так, на початку 2015-2016 навчального року здійснено діагностичне дослідження рівня сформованості професійного мислення курсантів 3-го курсу НАДПСУ за визначеними критеріями та рівнями. Взаємодоповнюючими критеріями системного розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників ми визначили: когнітивний – з метою розвитку здібностей до логічного мислення та прийняття рішень, потребнісно-мотиваційний – з метою саморозвитку, накопиченню, систематизації професійних знань, самоактуалізації та реалізації своїх можливостей, а також операційний – з метою професійного професіоналізації та фахового зростання. Загалом дослідженням було охоплено 192 курсанти усіх напрямів підготовки, зокрема: 85 курсантів факультету охорони та захисту Державного кордону (ОЗДК), 76 курсантів факультету правоохоронної діяльності (ПрД), 18 курсантів факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін (Філ) та 13 курсантів інженерно-технічного факультету (ІТ). Результати дослідження рівнів сформованості професійного мислення представлені в таблиці № 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості критеріїв професійного мислення курсантів 3-го курсу НАДПСУ за даними діагностичного дослідження (2015-2016 навчальний рік)

Факультет	Кількість осіб	Рівні сформованості	Критерії професійного мислення					
			Когнітивний		Потребнісно-мотиваційний		Операційний	
			кількість осіб з даним рівнем	%	кількість осіб з даним рівнем	%	кількість осіб з даним рівнем	%
ОЗДК	85	високий	10	11,76	11	12,94	9	10,59
		середній	42	49,42	40	47,06	37	43,53
		низький	33	38,82	34	40	39	45,88
ПрД	76	високий	12	15,79	10	13,16	11	14,47
		середній	35	46,05	38	50	34	44,74
		низький	29	38,16	28	36,84	31	40,79
Філ	18	високий	2	11,11	2	11,11	2	11,11
		середній	10	55,56	11	61,11	12	66,67
		низький	6	33,33	5	27,78	4	22,22
ІТ	13	високий	1	7,69	2	15,38	2	15,38
		середній	8	61,53	6	46,15	5	38,46
		низький	4	30,78	5	38,47	6	46,16
Усього	192	високий	25	13,02	25	13,02	24	12,5
		середній	95	49,48	95	49,48	88	45,83
		низький	72	35,5	72	37,5	80	41,67

Наступний етап перевірки ефективності запропонованої програми було проведено у вересні 2017 року. Результати аналізу рівнів сформованості професійного мислення курсантів НАДПСУ

представлено у таблиці 2. За результатами цього аналізу здійснено розподіл учасників експерименту на контрольні та експериментальні групи.

Таблиця 2

Рівні сформованості критеріїв професійного мислення курсантів 3-го курсу НАДПСУ за даними діагностичного дослідження (2016-2017 навчальний рік)

Факультет	Кількість осіб	Рівні сформованості	Критерії професійного мислення					
			Когнітивний		Потребнісно-мотиваційний		Операційний	
			кількість осіб з даним рівнем	%	кількість осіб з даним рівнем	%	кількість осіб з даним рівнем	%
ОЗДК	96	високий	8	8,33	8	8,33	4	4,17
		середній	40	41,67	47	48,96	45	46,87
		низький	48	50,0	41	42,71	47	48,96
ПрД	87	високий	7	8,05	9	10,34	6	6,89
		середній	43	49,42	42	48,28	38	43,68
		низький	37	42,53	36	41,38	43	49,43
Філ	47	високий	5	10,64	9	19,15	4	8,51
		середній	27	57,45	20	42,55	28	59,57
		низький	15	31,91	18	38,30	15	31,92

Продовження таблиця 2

ГТ	22	високий	3	13,64	4	18,18	3	13,64
		середній	13	59,09	10	45,46	12	54,54
		низький	6	27,27	8	36,36	7	31,82
Усього	252	високий	23	9,13	30	11,91	17	6,75
		середній	123	48,81	119	47,22	123	48,81
		низький	106	42,06	103	40,87	112	44,44

З метою забезпечення репрезентативності дослідження вибір контрольних та експериментальних груп здійснювався випадковим чином. Так, до контрольних груп були віднесені навчальні групи з непарними номерами, до експериментальних – з парними. Оскільки на усіх факультетах НАДПСУ є певні особливості щодо кваліфікаційних вимог фахівців, які навчаються, у зв'язку з цим було прийнято рішення сформувати контрольні та експериментальні групи. Однак під час проведення дослідження на інженерно-технічному факультеті під час формування таких груп була лише одна навчальна група, чисельність якої складала 22 курсанти та яку було вирішено віднести до контрольних груп через невідповідність експериментальним вимогам. Таким чином, на факультеті ОЗДК було сформовано експериментальну групу (ЕГ1) з 42 курсантів. Експериментальна група факультету правоохоронної діяльності (ЕГ2) налічувала 41 курсант. Решту курсантів цих факультетів було віднесено до контрольних груп. З курсантів факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін було сформовано експериментальну групу (ЕГ3) чисельністю 47 курсантів, у якості контрольної для них виступала об'єднана група інженерно-технічного та гуманітарного факультетів 2015-2016 роки (КГ 3) загальною чисельністю 31 особа.

Для підвищення надійності нашого дослідження однорідність контрольних та експериментальних груп була

перевірена також за допомогою статистичного критерію χ^2 Пірсона [4, с.113]. Розподіл відповідно до рівнів та критеріїв у контрольних та експериментальних групах подано у таблицях 3-5. Емпіричне значення критерію обчислювалось за допомогою створеної розрахункової програми на базі програмного забезпечення Microsoft EXCEL. Результати обчислень представлені у додатках дисертаційної роботи. Одержане емпіричне значення критерію порівнювалось із критичним $\chi^2_{кр} = 7,815$ ($\rho \leq 0,05$) та $\chi^2_{кр} = 11,345$ ($\rho \leq 0,01$) [5, с. 328]. Статистичні гіпотези будувались таким чином:

Основна H_0 - розподіл респондентів за вказаним критерієм в групах ЕГ і КГ не відрізняється;

Конкуруюча H_1 - розподіл респондентів за вказаним критерієм в групах ЕГ і КГ значимо відрізняється.

При порівнянні одержаного емпіричного значення з критичним робиться вибір на користь H_0 , якщо емпіричне значення виявиться меншим від критичного. Якщо емпіричне значення критерію більше від критичного – справедлива гіпотеза H_1 , причому чим більше емпіричне значення – тим більшою є надійність змін, а ймовірність помилки навпаки зменшується. Слід зазначити, що усі обмеження даного критерію були нами дотримані.

Таблиця 3

Рівні сформованості когнітивного критерію професійного мислення курсантів (на першому етапі формуального експерименту)

Групи	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	5	3	4	3	3	5
середній	23	17	24	19	18	27
низький	26	22	18	19	10	15
$\chi^2_{емп}$	0,2370		0,4655		0,0187	

Таблиця 4

Рівні сформованості потребісно-мотиваційного критерію професійного мислення курсантів (на першому етапі формуального експерименту)

Групи	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	5	3	5	4	4	9
середній	28	19	22	20	17	20
низький	21	20	19	17	10	18
$\chi^2_{емп}$	0,7597		0,0302		1,2214	

Таблиця 5

Рівні сформованості операційного критерію професійного мислення курсантів (на першому етапі формуального експерименту)

Групи	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	3	1	4	2	4	4
середній	24	21	19	19	17	28
низький	27	20	23	20	10	15
$\chi^2_{емп}$	0,7543		0,5906		0,4247	

Результати дослідження свідчать про те, що для усіх критеріїв рівні сформованості професійного мислення емпіричне значення критерію Пірсона не перевищувало критичних значень.

Отже, в усіх випадках приймається основна статистична гіпотеза про відсутність відмінностей між респондентами усіх груп за вказаними критеріями (когнітивний, потребісно-мотиваційний та

операційний).

Експериментальну роботу було проведено упродовж 2016-2018 років у рамках формувального експерименту та на завершальному етапі було проведено повторну перевірку сформованості рівнів відповідних критеріїв професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників, результати якої представлені в

таблицях 6-9. Статистична обробка проводилась за допомогою програмного забезпечення Excel. Одержані емпіричні значення критерію виявились більшими від критичних, що свідчить про істотні розбіжності між респондентами контрольних та експериментальних за рівнями сформованості критеріїв професійного мислення [5, с.141].

Таблиця 6

Рівні сформованості когнітивного критерію професійного мислення курсантів (на завершальному етапі формувального експерименту)

Рівні	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	9	16	6	18	8	21
середній	32	23	30	18	15	23
низький	12	3	10	5	9	3
$\chi^2_{\text{емп}}$	8,3126		10,4137		7,7503	

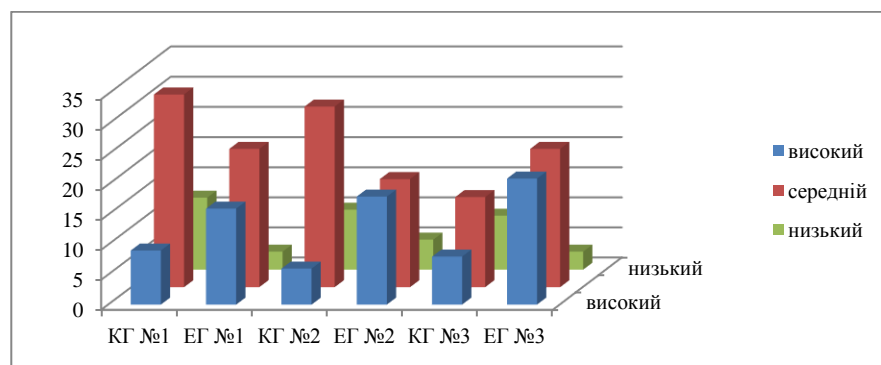

Рис.1. Узагальнені результати щодо рівня когнітивного критерію.

Таблиця 7

Рівні сформованості потребнісно-мотиваційного критерію професійного мислення курсантів (на завершальному етапі формувального експерименту)

Рівні	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	7	15	10	19	10	25
середній	35	19	28	20	14	20
низький	12	8	8	2	7	2
$\chi^2_{\text{емп}}$	7,0601		7,4637		7,2899	

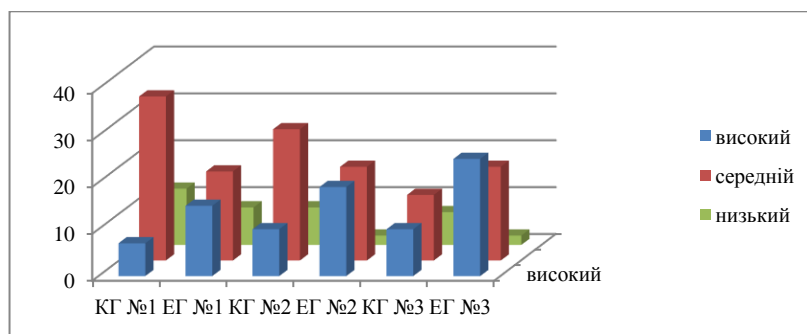

Рис.2. Узагальнені результати щодо рівня потребнісно-мотиваційного операційного критерію.

Таблиця 8

Рівні сформованості операційного критерію професійного мислення курсантів (на завершальному етапі формувального експерименту)

Рівні	Кількість курсантів у групах, що знаходяться на відповідному рівні					
	КГ1(54)	ЕГ1(42)	КГ2(46)	ЕГ2(41)	КГ3(31)	ЕГ3(47)
високий	8	16	8	16	7	23
середній	30	19	24	20	17	21
низький	16	7	14	5	7	3
$\chi^2_{\text{емп}}$	7,2714		7,0293		7,5918	

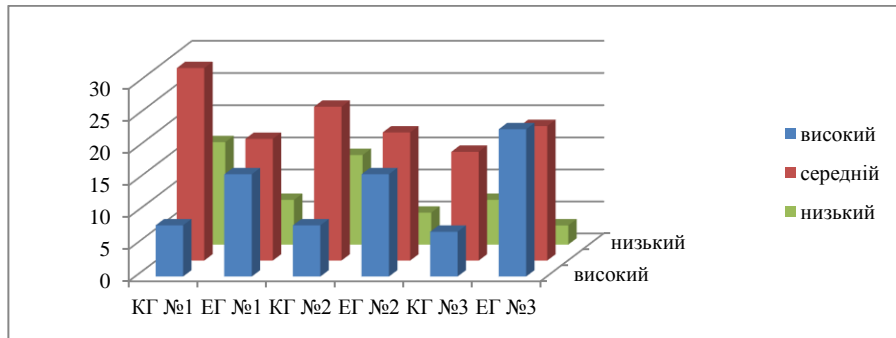

Рис. 3. Узагальнені результати щодо рівня когнітивного операційного критерію

Результати дослідження, проведеного наприкінці 2017-2018 навчального року, засвідчили, що у курсантів інженерно-технічного факультету також відбулись позитивні зрушення у сформованості

відповідних компонентів професійного мислення (Таблиця 9), однак статистично не значимі.

Таблиця 9

Стан сформованості критеріїв професійного мислення курсантів інженерно-технічного факультету (у порівнянні із даними, що були отримані на початку експериментального дослідження)

Критерій	Когнітивний		Потребісно-мотиваційний		Операційний	
	початк.	кінець	початк.	кінець	початк.	кінець
високий	3	6	4	5	3	6
середній	13	14	10	15	12	13
низький	6	2	8	2	7	3
χ^2_{emp}	3,0370		4,7111		2,6400	

Висновки і перспективи подальших досліджень. Системне дослідження психологічних засад розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників дозволило автору вийти на новий рівень теоретичного осмислення особливостей мисленнєвої діяльності майбутніх охоронців кордону на засадах проблемного навчання та розробити «програму розвитку професійного мислення офіцерів-прикордонників» як складової професійної підготовки в умовах вищого військового навчального закладу. Отже, результати експериментального дослідження розвитку професійного мислення

майбутніх офіцерів-прикордонників засвідчили дієвість розробленої авторської програми.

Нажаль обсяг статті не дозволяє автору подати усі результати дослідження. Шляхами подальших наукових доробок є розробка практичних рекомендацій викладачам освітніх закладів Державної прикордонної служби України щодо використання програми розвитку професійного мислення майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах проблемного навчання.

Список використаних джерел

1. Федик А. О. (2019) «Результати компаративного аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо проблематики професійної підготовки» Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: психологічні науки №2 (13) С.304-325.
2. Федик А. О. (2019) «Формування професійного мислення як наукова проблема» Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: психологічні науки №3 (14). 208-231с.
3. Мазилів В. О., Шадріков В. Д. (2018) «Мышление, мысль, одаренность», 1-16 с., Ярославский вестник. [Електронний ресурс] режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/myshlenie-mysl-odarennost>.
4. Машбіць Ю. І. (2019) «Психологічні механізми і технологія навчання», вибранні статті. Київ: Інтерсервіс, 208 с.
5. Сидоренко Е. В. (2000) Методы математической статистики в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО «Речь». 350 с.

References

1. Fedyk A. O. (2019) «Rezultaty kombinovanoho rezultatu vitchyznyanykh i zarubizhnykh v problemnykh pytanniyakh profesynoyi diyal'nosti» Zbirnyk naukovykh prats' NADPSU. Seriya: psykholohichni nauky №2 (13). S.304-325 [in Ukrainian].
2. Fedyk A. O. (2019) «Formuvannya profesynoho myslennya yak naukovoyi problemy» Zbirnyk naukovykh prats' NADPSU. Seriya: psykholohichni nauky №3 (14) 208-231 s. [in English].
3. Mazilov V. O., Shadrnikov V. D. (2018) «Myshleniye, mysl', odarennost'», 1-16 s., Yaroslavl'skiy vesnik. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/myshlenie-mysl-odarennost> [in Russian].
4. Mashbits' Y. I. (2019) «Psikhologichni mekhanizmi i tekhnologiya navchannya», vibranni statii. Kiev: Interservis, 208 s. [in Russian].
5. Sidorenko Y. V. (2000) Metody matematicheskoy statistiki v psikhologii / Ye.A. V. Sidorenko. - Spb. : ООО «Rech'». 350 s. [in Russian].

В статье представлены результаты экспериментальной проверки программы профессионального мышления будущих офицеров-пограничников. В состав выборки вошли курсанты 3-го курса всех факультетов Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, которые были распределены на две группы - экспериментальную и контрольную. В дальнейшем было проведено диагностическое исследование уровня сформированности профессионального мышления курсантов по определенным критериям (когнитивным, потребностно-мотивационным, операционным) и уровнями (высоким, средним, низким). Результаты исследования в начале эксперимента 2015-2016 учебного года показали наличие проблем развития профессионального мышления будущих офицеров-пограничников, а также подтвердили отсутствие существенной разницы состояний групп по определенным уровням и критериям сформированности. Для подтверждения достоверности однородности контрольных и экспериментальных групп их было проверено с помощью статистического критерия Пирсона. Далее было осуществлено внешнее воздействие на исследуемые

експериментальні групи комплексом розроблених засобів авторської програми розвитку професійного мислення. В основі розробленої програми – концептуальні положення проблемного навчання як управління навчальною діяльністю по Ю. І. Машбіцу. При розробці програми ми ухвалили: 1) результати представлених вітчизняних і зарубіжних учених про сутність поняття «професійне мислення», а також 2) результати психологічного аналізу професійної діяльності офіцерів пограничників. Отримані статистично значимі емпіричні значення критерію Пірсона виявилися вище критичних у всіх групах, що засвідчувало суттєві відмінності між респондентами контрольних і експериментальних груп по рівням сформованості відповідних компонентів професійного мислення курсантів всіх груп. Емпіричні показники вивчилися з допомогою створеної розрахункової програми на базі програмного забезпечення Microsoft Excel і підтвердили ефективність розробленої авторської програми професійного мислення.

Ключові слова: програма розвитку професійного мислення, проблемне навчання, управління навчальною діяльністю, майбутній офіцер-пограничник.

The article reveals the experimentally verified program results on the future border guard officers professional thinking development. The respondents were the 3rd year cadets of the Bohdan Khmelnytsky National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. The cadets were divided into two groups - the experimental and control. The diagnostic research by the defined criteria (cognitive, need-motivational and operational ones) and levels (high, middle and low ones) has been carried out. The results of the study at the beginning of the experiment (2015-2016 academic year) have testified to the problems of the future border guard's professional thinking development and confirmed the absence of the significant difference in the status of groups by the defined levels and criteria. The groups were verified by Pearson's statistical criteria. Then, the outside influence on the experimental groups was made by the worked out complex of author's program for the cadets' professional thinking development. The developed program for the future border guard officers' professional thinking development is based on the conceptual principals managed by Y. I. Mashbits. While working out the program we took into our consideration: 1) the results of the Ukrainian and foreign scientists' viewpoints on the essence of the concept «professional thinking» 2) the results of psychological analysis of the professional border guard officers professional activities. The obtained statistically Pearson criteria empirical data are high, which have indicated the significant differences between the respondents of the control and experimental levels of the professional thinking criteria. The results for all the groups have testified the positive changes (at least 95%) in the formation of the relevant components of professional thinking. The empirical data have been calculated by using the Microsoft EXCEL software and proved the effectiveness of the developed authors' program of future border guard officers' professional thinking development.

Key words: professional thinking development, experimental research results, future border guard officer, studying activities management, program.

УДК 159.944.4:316.621

DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-281-284

Марценюк Марина Олексіївна,

кандидат психологічних наук, старший викладач,

Юсько Ольга Василівна,

студент,

Мукачівський державний університет, м Мукачеве

ПСИХОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ ПРОФІЛАКТИКИ СТРЕСІВ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДЕЗАДАПТИВНИХ СТАНІВ

Стаття присвячена питанню стрес-впливу субекстремальних обставин на людину, закономірним наслідком яких є зниження продуктивності різних видів діяльності, порушення психічного і соматичного здоров'я людини. З'ясовано, що для недопущення впливу негативних наслідків стресу та підвищення власної стресостійкості є необхідним свідомий підхід до власного здоров'я і дотримання ряду психологічних рекомендацій. Наукова новизна статті полягає в висвітленні та описі внутрішніх та зовнішніх ресурсів стресостійкості, звертається увага на загальні закономірності та вектори профілактики стресів, окреслюються актуальні психотехнології. В процесі роботи були використані такі методи дослідження як: теоретичний аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел.

Ключові слова: стрес-фактор, здоров'я, стрес, стресостійкість, копінг-стратегії, психотехнології.

Постановка проблеми. Сучасні умови життя і діяльності висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини. Велика кількість антропогенних катастроф, зон військових конфліктів, стихійних лих та інших видів інтенсивного стресового впливу викликають різні форми дезадаптації, нервово-психічні і психосоматичні порушення, посттравматичні стресові розлади. Інтенсивний стрес-вплив субекстремальних обставин на людину може бути настільки сильним, що особистісні властивості вже не відіграють вирішальної ролі в розвитку посттравматичного стресового розладу, який може розвинути практично в кожній здоровій і емоційно стійкій людині.

До стресу можуть призводити інтенсивні переживання, пов'язані з утратою. Джерелом стресу стають і міжособистісні відносини. Стрес може викликатися конфліктною ситуацією, особливостями режиму здійснюваної діяльності та багатьма іншими чинниками. Закономірним наслідком стресових станів є зниження продуктивності різних видів діяльності, порушення психічного і соматичного здоров'я людини [4].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. В результаті

існування проблеми стресу стала необхідність вивчення стресостійкості як здатності людини протистояти впливу стрес-факторів та профілактики виникнення патологічних психічних станів. На даний час існує безліч підходів до визначення даного поняття, що засвідчує підвищений інтерес до даної тематики. Так, вивчення питання стресу та стресостійкості цікавили багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених серед яких Г. Нікіфоров, Ю. Александровський, В. Абабков, М. Перре, О. Чебикін, В. Маришук, М. Корольчук, В. Розов, М. Черпіта, Ю. Щербатих, Р. Лазарус, Т. Холмс і Р. Раге, М. Корольчук, В. Судаков, В. Бодров та багатьох інших.

Погляди на сутність поняття «стрес» серед дослідників різняться. Стрес розглядають як: реакцію (комплекс реакцій) організму на різні за своїм характером подразники (Г. Сельє, Ж. Годфруа, О. Полякова); особливий вид емоційних ситуацій, у яких можуть з'явитися порушення адаптації (П. Фресс); вимогу до адаптивних здібностей людини (Д. Фонтана, Д. Гібсон, Дж. Грінберг); особливий функціональний, психологічний, фізіологічний стан організму (М. Фогіел, Р. Немов, Н. Фетіскін,